

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

БУРНОСЕНКОВА ІРИНА АРТУРІВНА

УДК 349.2:(347.56:346.2) (477+4/8)

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УЧАСНИКІВ
ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ
УКРАЇНИ ТА ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2021

Дисертацією є рукопис.

Дисертація виконана на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
ЧАНИШЕВА Аліна Рашидівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри цивільного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
КІЗЛОВА Олена Сергіївна,
Міжнародний гуманітарний університет,
завідувачка кафедри цивільного і
господарського права та процесу;

кандидат юридичних наук, професор
РЕЗНІЧЕНКО Семен Васильович,
Одеський державний університет
внутрішніх справ,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін

Захист відбудеться 28 грудня 2021 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» (65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23).

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий 26 листопада 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Лагутіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Відповідальність учасників господарських товариств як правова категорія до теперішнього часу не отримала системного правового регулювання. Норми про відповідальність учасників господарських товариств закріплені в різних нормативно-правових актах, а наукові підходи до її дослідження вирізняються відсутністю єдиної точки зору серед вітчизняних і зарубіжних науковців. У вітчизняній доктрині цивільного права питання цивільно-правової відповідальності у цій сфері розглядаються або в контексті загальної проблематики корпоративних відносин, або стосовно тих чи інших видів (конкретних складів) відповідальності в аспекті відповідних проблем, пов'язаних з їх застосуванням на практиці. При цьому відповідні види відповідальності досліджуються з позицій традиційного правового інструментарію деліктної чи договірної відповідальності, тоді як цілісної теорії цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств до цього часу у вітчизняній науці не розроблено.

Проблеми правового статусу господарських товариств досліджуються у наукових працях О. А. Беляневич, Т. В. Боднар, В. І. Борисової, В. А. Васильєвої, І. В. Венедіктової, О. М. Вінник, М. К. Галантича, А. Б. Гриняка, О. В. Дзери, Ю. М. Жорнокуя, А. В. Зеліско, О. І. Зозуляк, І. Р. Калаура, І. С. Канзафарової, О. Р. Кібенко, О. С. Кізлової, О. В. Кологойди, В. М. Коссака, А. В. Коструби, О. О. Кота, О. В. Кохановської, Н. С. Кузнецової, І. М. Кучеренко, І. В. Лукач, В. В. Луця, Р. А. Майданика, В. М. Махінчука, Є. О. Мічуріна, С. В. Резніченка, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Ю. В. Соколовської, Р. О. Стефанчука, Є. О. Харитоновна, О. І. Харитонової, Я. М. Шевченко, Р. Б. Шишки, Б. В. Шуби, О. В. Щербини, О. С. Яворської, В. Л. Яроцького та ін.

Предметом дослідження науковців є суспільні відносини, що складаються між учасниками (засновниками) та організаціями корпоративного типу та між самими учасниками (засновниками) щодо набуття, здійснення (включаючи розпорядження) та припинення корпоративних прав. Набагато менше уваги приділяється дослідженню відповідальності учасників (засновників) господарських товариств.

Серед спеціальних досліджень проблем відповідальності учасників господарських товариств слід назвати кандидатські дисертації: Б. В. Шуби «Відповідальність учасників господарських товариств як засіб захисту інтересів його кредиторів (порівняльно-правовий аналіз німецького і українського права)» (2005); Ю. В. Соколовської «Учасники підприємницьких товариств як суб'єкти цивільно-правової відповідальності у корпоративних відносинах» (2019).

Дослідження теоретичних і практичних проблем правової регламентації відповідальності учасників господарських товариств з урахуванням позитивного зарубіжного законодавчого досвіду в цій сфері є актуальним в умовах рекодифікації національного цивільного законодавства і оновлення Цивільного кодексу України.

Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлюється необхідністю розвитку теорії цивільного права щодо відповідальності учасників

господарських товариств, удосконалення чинного законодавства України в цій сфері та практики його застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства» на 2011-2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності і права» на 2011-2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивілістичний вимір інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є здійснення порівняльно-правового аналізу цивільно-правової та корпоративної відповідальності учасників господарських товариств за законодавством України та деяких зарубіжних країн, а також формулювання теоретично обґрунтованих пропозицій про вдосконалення чинних нормативно-правових актів у цій сфері.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації вирішувалися такі завдання: здійснити огляд літератури за темою та визначити напрями дисертаційного дослідження;

охарактеризувати види господарських товариств за законодавством України і моделі відповідальності їх учасників;

розглянути правовий статус учасників господарських товариств як суб'єктів цивільно-правової та корпоративної відповідальності;

визначити підстави та умови цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств;

сформулювати поняття та з'ясувати ознаки і підстави корпоративної відповідальності учасників господарських товариств;

проаналізувати зарубіжний досвід правового регулювання відповідальності учасників господарських товариств;

визначити основні напрями вдосконалення законодавства України про відповідальність учасників господарських товариств з урахуванням позитивного законодавчого досвіду зарубіжних країн;

сформулювати науково-обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення актів чинного законодавства в частині правової регламентації відповідальності учасників господарських товариств.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у зв'язку з притягненням до відповідальності учасників господарських товариств.

Предметом дослідження є відповідальність учасників господарських товариств за законодавством України та деяких зарубіжних країн.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, обрані

з урахуванням мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження. Використання діалектичного методу дозволило проаналізувати різні доктринальні концепції щодо відповідальності учасників господарських товариств (підрозділ 1.2), розглянути правовий статус учасників господарських товариств як суб'єктів цивільно-правової та корпоративної відповідальності (підрозділ 2.1). Формально-логічний метод застосовувався для визначення понять «цивільно-правова відповідальність учасників господарських товариств» (підрозділ 2.2), «корпоративна відповідальність учасників господарських товариств» (підрозділ 2.3), «корпоративне правопорушення», «управлінське правопорушення» (підрозділ 2.3) та ін. Застосування системно-структурного методу дозволило охарактеризувати підстави та умови цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств (підрозділ 2.2), визначити ознаки та підстави корпоративної відповідальності учасників господарських товариств (підрозділ 2.3). Порівняльно-правовий метод використовувався для порівняння доктринальних положень, актів законодавства і правозастосовної практики в Україні та окремих зарубіжних країнах щодо відповідальності учасників господарських товариств (розділи 2, 3). За допомогою методу теоретико-правового моделювання сформульовано пропозиції про вдосконалення актів чинного законодавства України в частині регламентації відповідальності учасників господарських товариств з урахуванням позитивного законодавчого досвіду зарубіжних країн (підрозділ 2.3).

Доктринальну базу дослідження складають наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі теорії права, цивільного права, корпоративного права, інших галузей системи права України.

Емпіричною базою дослідження є матеріали судової практики України, Великобританії, США, деяких інших країн.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним порівняльно-правовим дослідженням відповідальності учасників господарських товариств за законодавством України та деяких зарубіжних країн.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

здійснено періодизацію становлення та розвитку законодавства України про відповідальність учасників господарських товариств, внаслідок чого виокремлено такі періоди: дорадянський, радянський, новітній та визначено характерні риси кожного із зазначених періодів. Зроблено висновок про визначальне значення саме новітнього періоду, який складається з трьох етапів: період з 1991 по 2003 рр. – становлення власне корпоративного законодавства з визначенням моделей відповідальності учасників господарських товариств; період з 2003 по 2008 рр. – кодифікація та вдосконалення норм корпоративного права, а відтак і норм, що регулюють питання відповідальності учасників господарських товариств; з 2008 р. і до сьогодні – гармонізація корпоративного права України з правом ЄС, рекодифікація цивільного і корпоративного законодавства;

визначено, що учасники господарських товариств у відносинах, що виникають, несуть цивільно-правову або корпоративну відповідальність.

Зазначено, що корпоративну відповідальність не можна зводити до цивільно-правової відповідальності, не можна ототожнювати з нею або визнавати її різновидом такої відповідальності, оскільки цивільно-правова відповідальність за своєю суттю є впливом на майнову сферу порушника, в той час як корпоративна відповідальність здійснює як майновий, так і (більшою мірою) організаційний вплив, пов'язаний з реалізацією корпоративних прав;

встановлено, що цивільно-правова відповідальність має місце: до виникнення господарського товариства; у разі завдання шкоди у відносинах з третіми особами, з якими суб'єкти завдання шкоди не перебувають у корпоративних відносинах, але вона пов'язана зі здійсненням корпоративних прав; у відносинах між сторонами акціонерного договору;

запропоновано розрізняти корпоративну відповідальність і корпоративну соціальну відповідальність за кількома підставами: 1) за правовою природою (корпоративна відповідальність є ретроспективною, негативною, а корпоративна соціальна відповідальність має позитивний, соціально спрямований характер); 2) за суб'єктним складом (суб'єктами корпоративної відповідальності є учасники господарських товариств та корпоративних утворень, суб'єктами корпоративної соціальної відповідальності є корпорації, корпоративні утворення та підприємці); 3) за засобами, що застосовуються (при корпоративній відповідальності – це попередження, виключення учасника з товариства та примусовий продаж акцій (часток), обмеження корпоративних прав, що може визначатися законом, договором чи установчими документами товариства; при корпоративній соціальній відповідальності – це збільшення прибутку корпорації з дотриманням інтересів усіх стейкхолдерів, дотримання екологічних, соціальних, технічних стандартів (комплаєнс), благодійність тощо); 4) за наслідками (наслідками корпоративної відповідальності є негативні (несприятливі) додаткові наслідки майнового, морального або організаційного характеру; наслідками корпоративної соціальної відповідальності є досягнення позитивного економічного, екологічного, соціального, політичного, етичного результату);

запропоновано під корпоративною відповідальністю розуміти санкцію, яка застосовується у межах корпоративних правовідносин і є негативними (несприятливими) додатковими наслідками майнового, морального або організаційного характеру за порушення корпоративних прав, зловживання такими правами, порушення охоронюваних законом інтересів, а також за невиконання (неналежне виконання) обов'язків, передбачених законом, корпоративним договором, статутом, локальними правовими актами;

запропоновано під корпоративною соціальною відповідальністю розуміти свідоме, добросовісне і розумне ставлення до ведення бізнесу з метою досягнення позитивного економічного, екологічного, соціального, політичного, етичного результату за допомогою збільшення прибутку корпорації з дотриманням інтересів всіх стейкхолдерів, дотримання екологічних, соціальних, податкових, технічних стандартів (комплаєнсу);

обґрунтовано введення до наукового обігу і визначення поняття «управлінського» правопорушення як виду корпоративного правопорушення, що полягає у невиконанні обов'язків посадових осіб, осіб, які контролюють процес корпоративного управління, або їх зловживанні своїми правами. При

цьому має значення оцінка поведінки зазначених осіб з урахуванням розумності, добросовісності, дотримання меж звичайного підприємницького ризику;

виокремлено ознаки корпоративної відповідальності учасників господарських товариств, що стосуються її видів (зовнішня і внутрішня), підстав виникнення (фактична і нормативна), суб'єктного складу (учасники корпоративних відносин), умов, кола осіб, перед якими учасники несуть відповідальність (учасники корпоративних відносин, кредитори, інші стейкхолдери), мети (покарання порушника та забезпечення захисту прав учасників корпоративних відносин, кредиторів та інших стейкхолдерів), заходів відповідальності та процедури їх застосування;

проаналізовано судову практику Великобританії, США, інших країн щодо застосування доктрини «piercing the corporate veil» на предмет її впровадження у національну судову практику;

вдосконалено:

поняття цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств як застосування уповноваженим (юрисдикційним) органом або кредитором майнових санкцій до правопорушника з метою компенсації майнової та/або моральної шкоди, завданої порушником потерпілому;

класифікацію підстав корпоративної відповідальності учасників господарських товариств, а саме юридичну (закон, статут, локальний правовий акт, корпоративний договір) і фактичну підстави (вчинення корпоративного правопорушення, вчинення «управлінського» правопорушення у разі невиконання обов'язків посадових осіб або їх зловживання своїми правами);

наукове положення про розмежування відповідальності засновників і учасників за зобов'язаннями господарських товариств у контексті реформування корпоративного законодавства;

наукове положення про процедуру притягнення до корпоративної відповідальності учасників господарських товариств з урахуванням внесених змін до актів корпоративного законодавства та законодавства про неплатоспроможність;

дістало подальшого розвитку:

науковий підхід до розмежування цивільно-правової та корпоративної відповідальності учасників господарських товариств у контексті рекодифікації національного цивільного законодавства та реформування корпоративного законодавства;

наукові позиції щодо цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств за порушення особистих немайнових прав товариства у справах, пов'язаних із захистом ділової репутації, спростуванням недостовірної інформації, розголошенням комерційної таємниці в контексті Концепції оновлення Цивільного кодексу України;

положення про сутність доктрини «piercing the corporate veil» та її імплементацію в національну юридичну практику в контексті конкретних пропозицій щодо її законодавчого закріплення;

положення про необхідність застосування медіації у вирішенні корпоративних спорів, враховуючи проєкт Закону України «Про медіацію».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження проблем правового регулювання відповідальності учасників господарських товариств за законодавством України та зарубіжних країн; правотворчій діяльності – для вдосконалення актів національного законодавства в частині відповідальності учасників господарських товариств з урахуванням позитивного законодавчого досвіду зарубіжних країн; правозастосовній діяльності – при розв’язанні проблем відповідальності учасників господарських товариств з точки зору правильного розуміння змісту правових норм, їх тлумачення; навчальному процесі – при викладанні навчальних курсів «Цивільне право України», «Зобов’язальне право», «Корпоративне право», підготовці робочих програм, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, тематики курсових робіт із зазначених дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Дисертація виконана та обговорена на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати дисертаційного дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях, зокрема: X Міжнародній науково-практичній конференції «Правове забезпечення соціальної сфери» (м. Одеса, 19 квітня 2019 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Рекодифікація цивільного законодавства і система права України у контексті євроінтеграційних процесів» (м. Одеса, 8-9 листопада 2019 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 15 травня 2020 року); Науково-практичній заочній конференції «Правова система України в умовах новітніх викликів міжнародного порядку» (м. Одеса, 20 травня 2020 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна цивілістика: 15 років наукових звершень» (м. Одеса, 22 травня 2020 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Римське право і сучасність. Епідемії в Європі і право: від Риму до COVID-19»: (м. Одеса, 12 червня 2020 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Шерешевські читання. Оновлення Цивільного кодексу України: концептуальні засади» (м. Одеса, 11 грудня 2020 року).

Публікації. Основні положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації, що містяться в дисертації, відображені в 12 наукових публікаціях, у тому числі 4 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 науковій статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні юридичного напрямку, та 7 тезах доповідей на всеукраїнській і міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (222 найменування) і додатку. Загальний обсяг дисертації становить 203 сторінки, з яких основний зміст – 177 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовується вибір теми дисертації, визначаються зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами, мета, завдання,

об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлюються наукова новизна одержаних результатів та їх практичне значення, зазначається про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ «Огляд літератури за темою та вибір напрямів дисертаційного дослідження» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1. «Огляд літератури за темою дисертаційного дослідження» розглянуто наукові праці вчених, які спеціально або опосередковано торкаються досліджуваних питань. Для з'ясування стану розробки проблематики дисертаційного дослідження основну увагу приділено науковим працям, спеціально присвяченим аналізу теоретичних і практичних проблем цивільно-правової та корпоративної відповідальності, серед яких виділено: наукові праці, що безпосередньо пов'язані з дослідженням видів господарських товариств та моделей їх відповідальності; сучасні наукові праці, що безпосередньо пов'язані з дослідженням проблем цивільно-правової та корпоративної відповідальності учасників господарських товариств; сучасні зарубіжні наукові дослідження, пов'язані з проблематикою дисертації.

Встановлено, що переважна більшість науковців досліджують проблеми цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств, зокрема, її підстави та умови в аспекті забезпечення окремих корпоративних прав. Досить часто вчені обмежуються розглядом однієї організаційно-правової форми товариства (наприклад, акціонерного товариства, товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю). Розглянуто наукові праці, в яких досліджуються питання також корпоративної відповідальності. Так, окремі питання корпоративної відповідальності як способу покладення відповідальності на осіб, які контролюють процес корпоративного управління в акціонерних товариствах, активно досліджується останніми роками в межах доктрини «проникнення за корпоративну вуаль» у працях Ю.М. Жорнокуя, В.М. Махінчука, І.В. Спасибо-Фатєєвої та ін. Однак, попри активні наукові розвідки, прийняття низки спеціальних законів у сфері корпоративного права, інститут корпоративної відповідальності не отримав ані належного наукового обґрунтування, ані відповідного правового регулювання.

Зроблено висновок про необхідність у сучасних умовах комплексного підходу до охорони і захисту корпоративних прав та забезпечення виконання корпоративних обов'язків, одними із правових засобів реалізації яких є цивільно-правова та корпоративна відповідальність.

У підрозділі 1.2. «Види господарських товариств за законодавством України і моделі відповідальності їх учасників» охарактеризовано види господарських товариств за чинним законодавством України. Проаналізовано відповідні норми Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), Господарського кодексу України (далі – ГК України), законів України «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та ін.

У підрозділі проаналізовано особливості правової регламентації статусу різних видів господарських товариств, що виступає як родове поняття: акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю, товариств

з додатковою відповідальністю, повних товариств, командитних товариств, визначено їх основні ознаки.

В Україні більшість господарських товариств є непублічними, при цьому спостерігається тенденція до зменшення чисельності публічних товариств і перетворення раніше відкритих товариств у непублічні. Встановлено, що досліджуючи правове становище господарських товариств і окремих їх видів, науковці недостатньо уваги приділяють поділу зазначених товариств на публічні та непублічні і аналізу їх правової природи, що істотно впливає на нормативно-правове забезпечення їх створення і діяльності.

Зазначеними вище законодавчими актами передбачена відповідальність учасників господарських товариств. Водночас законодавець чітко не виокремлює вид такої відповідальності. У науці цивільного права відсутня єдність серед учених щодо моделей відповідальності учасників господарських товариств. У наукових працях, безпосередньо пов'язаних з цією проблематикою, сформовані різні моделі такої відповідальності. Виокремлюються, зокрема, такі випадки відповідальності учасників товариства, що мають корпоративно-правову природу: відповідальність за зобов'язаннями товариства, що обумовлюється вибором певної організаційно-правової форми самого товариства; відповідальність учасників за невнесення внесків в статутний капітал товариства; відповідальність учасників у випадку надання товариству антикризового фінансування; відповідальність учасників залежного товариства за його зобов'язаннями (Б. В. Шуба). Виділяються окремо цивільно-правова відповідальність учасників підприємницьких товариств у зобов'язальних відносинах та цивільно-правова відповідальність зазначених осіб у корпоративних відносинах (Ю. В. Соколовська). У дисертації обґрунтовано доцільність розмежування цивільно-правової та корпоративної відповідальності учасників господарських товариств, визначено поняття, ознаки та підстави останньої.

У підрозділі проаналізовано також види товариств за законодавством окремих зарубіжних країн. Враховуючи те, що сучасний розвиток корпоративного права України багато в чому відбувається під впливом норм англійського права, проаналізовано типи компаній за Законом Великобританії про компанії 2006 року. У зазначеному Законі передбачені такі типи компаній: компанії з обмеженою і необмеженою відповідальністю (ст. 3); приватні та публічні компанії (ст. 4); компанії з відповідальністю, обмеженою гарантією, і такі, що володіють статутним капіталом (ст. 5); компанії суспільного інтересу (ст. 6). Для національного законодавця представляють інтерес норми ст. 6 про компанії суспільного інтересу. Частиною першою цієї статті передбачено, що відповідно до частини 2 Закону про компанії та Закону про суспільне (соціальне) підприємництво 2004 року: а) компанія з відповідальністю, обмеженою акціями, або компанія з відповідальністю, обмеженою гарантією, і така, що не володіє акціонерним капіталом, може бути сформована як компанія суспільного інтересу або стати такою, та б) компанія з відповідальністю, обмеженою гарантією, і така, що володіє акціонерним капіталом, може стати компанією суспільного інтересу. У главі 6 Закону закріплені норми про розкриття комерційної інформації. Статтею 83 цієї глави передбачені цивільно-правові наслідки невиконання вимоги про розкриття інформації.

Другий розділ «Види, підстави та умови відповідальності учасників господарських товариств за законодавством України та деяких зарубіжних країн» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Учасники господарських товариств як суб'єкти цивільно-правової та корпоративної відповідальності» зазначено, що в Україні перелік учасників господарських товариств, основні положення про правовий статус цих учасників (фізичної або юридичної особи) визначено на законодавчому рівні на відміну від країн загального права. Водночас окремі положення в цій сфері можуть бути передбачені установчими документами господарського товариства, локальними правовими актами. Установлено, що право участі у господарських товариствах зазвичай пов'язується із сукупністю корпоративних прав.

Звернута увага на відсутність у чинному законодавстві чіткого розмежування статусу засновника і учасника господарського товариства, що є необхідним для визначення цивільно-правової відповідальності самого товариства і цивільно-правової та корпоративної відповідальності її учасників. У зв'язку з цим запропоновано внести доповнення до параграфу першого «Господарські товариства» глави 8 ЦК України.

У законодавчих актах деяких зарубіжних країн також нерідко йдеться про засновників і не згадується про учасників компаній. Наприклад, у Законі Великої Британії 2006 року зазначається про осіб, які підписали установчий договір (ст. 6), тобто є засновниками компанії. При цьому їх статус, як і статус учасників компанії, зазначеним Законом не регулюється.

Учасники господарських товариств як суб'єкти цивільно-правової відповідальності несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства з третіми особами, а також за власними зобов'язаннями щодо самого товариства та інших його учасників. Для того, щоб бути суб'єктами відповідальності, учасники господарських товариств повинні мати цивільну правосуб'єктність, складовими якої є цивільна правоздатність, цивільна дієздатність і деліктоздатність. Проаналізовано момент виникнення та особливості цивільної правосуб'єктності фізичних і юридичних осіб як суб'єктів цивільної та корпоративної відповідальності.

Виходячи з положень загальної теорії права, до елементів правового статусу учасників господарських товариств віднесено такі елементи: 1) цивільна правосуб'єктність; 2) основні права, обов'язки та законні інтереси; 3) гарантії прав і законних інтересів; 4) відповідальність за належне виконання своїх обов'язків. Проаналізовано окремі елементи правового статусу учасників господарських товариств як суб'єктів цивільно-правової відповідальності. Охарактеризовано нормативне закріплення прав і обов'язків учасників господарських товариств, відповідальності учасників товариств за невиконання своїх обов'язків, передбачених у законодавчих актах і статутах товариств.

У підрозділі 2.2. «Підстави та умови цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств» охарактеризовані юридична та фактична підстави, а також умови цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств.

Запропоноване оновлене поняття цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств. Проаналізовано різні точки зору науковців

щодо підстав та умов цивільно-правової відповідальності. Підтримано позицію вчених, які розглядають цивільне правопорушення як фактичну підставу цивільно-правової відповідальності, а елементи його складу – умовами цієї відповідальності. До останніх відносяться чотири елементи: 1) протиправна поведінка (дія або бездіяльність) особи; 2) заподіяння шкоди; 3) причинний зв'язок між протиправною поведінкою і заподіяною шкодою; 4) вина особи, яка заподіяла шкоду, та/або ризик. Охарактеризовано кожен із зазначених елементів цивільного правопорушення, скоєного учасниками господарських товариств, як об'єктивних і суб'єктивних умов їх цивільно-правової відповідальності.

Відповідно до чинного законодавства цивільно-правова відповідальність учасників господарських товариств може бути класифікована за такими критеріями, як: вид господарського товариства; юридична підстава цивільно-правової відповідальності; вид порушеного цивільного права; розмір цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств; кількість учасників, які порушили права та обов'язки; наявність вини як умови цивільно-правової відповідальності та ін.

У дисертації обґрунтовується позиція, що цивільно-правова відповідальність учасників господарських товариств реалізується в рамках охоронних правовідносин у сфері цивільного права, основу яких становлять охоронні норми, що створюють передумови щодо забезпечення законності у цивільних правовідносинах, недопущення порушень майнових і особистих немайнових прав, а також відновлення останніх у разі їх порушення. Охоронні правовідносини покликані врегулювати відповідно до законодавства захист суб'єктивних цивільних прав і охоронюваних законом інтересів усіх суб'єктів цивільних правовідносин, а також забезпечити ефективні механізми захисту і відновлення прав у разі їх порушення. Основними завданнями охоронних правовідносин у сфері цивільного права є такі: 1) захист законних прав та інтересів суб'єктів цивільних правовідносин; 2) гарантування законності у сфері цивільного права в цілому.

Охарактеризовано форми цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств: відшкодування майнової шкоди (збитків); компенсація моральної (немайнової) шкоди; стягнення неустойки; втрата завдатку; виплата компенсації, що застосовуються до учасників господарських товариств на підставі та у межах, визначених законом, договором та/або установчими документами.

У **підрозділі 2.3. «Поняття, ознаки та підстави корпоративної відповідальності учасників господарських товариств»** проаналізовано наукові підходи до правової природи корпоративної відповідальності. Встановлено наявність різних точок зору науковців щодо цього питання, які можуть бути зведені до трьох позицій: 1) визнання корпоративної відповідальності самостійним видом юридичної відповідальності; 2) визнання зазначеного виду відповідальності різновидом цивільно-правової відповідальності; 3) невизнання корпоративної відповідальності.

У дисертації підтримується позиція науковців, які розглядають корпоративну відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності. Зазначено, що корпоративну відповідальність не можна зводити до цивільно-правової відповідальності, не можна ототожнювати з нею або визнавати її різновидом

такої відповідальності, оскільки цивільно-правова відповідальність за своєю суттю є впливом на майнову сферу порушника, в той час як корпоративна відповідальність здійснює як майновий, так і (більшою мірою) організаційний вплив, пов'язаний з реалізацією корпоративних прав.

У сучасний період виокремлення корпоративної відповідальності, дослідження її ознак, окремих видів відповідальності учасників корпоративних відносин зумовлюється низкою обставин, до яких варто віднести: розвиток корпоративного законодавства, а саме зміни, що були внесені останніми роками до актів корпоративного законодавства та законодавства про неплатоспроможність; впровадження інституту похідного позову; впровадження доктрини «piercing the corporate veil» у національну юридичну практику та ін.

У підрозділі розглянуто співвідношення корпоративної відповідальності учасників господарських товариств і корпоративної соціальної відповідальності товариства як важливого фактору забезпечення сталого розвитку як самого товариства, так і суспільства в цілому, підвищення якості життя учасників товариства та членів їх сімей. Зроблено висновок про необхідність розрізнення на доктринальному рівні корпоративної відповідальності та корпоративної соціальної відповідальності.

Під корпоративною відповідальністю запропоновано розуміти санкцію, яка застосовується у межах корпоративних правовідносин і є негативними (несприятливими) додатковими наслідками майнового, морального або організаційного характеру за порушення корпоративних прав, зловживання такими правами, порушення охоронюваних законом інтересів, а також за невиконання (неналежне виконання) обов'язків, передбачених законом, корпоративним договором, статутом, локальними правовими актами.

Під корпоративною соціальною відповідальністю запропоновано розуміти свідоме, добросовісне і розумне ставлення до ведення бізнесу з метою досягнення позитивного економічного, екологічного, соціального, політичного, етичного результату за допомогою збільшення прибутку корпорації з дотриманням інтересів усіх стейкхолдерів, дотримання екологічних, соціальних, податкових, технічних стандартів (комплаєнс).

Метою корпоративної відповідальності є охорона і захист корпоративних прав та охоронюваних законом інтересів учасників корпоративних правовідносин, відновлення або компенсація порушених корпоративних прав і забезпечення виконання корпоративних обов'язків.

Учасники господарських товариств несуть корпоративну відповідальність перед товариством, іншими членами товариства, кредиторами товариства. Чинним законодавством України передбачені випадки, коли вкладник (у командитному товаристві) повинен відповідати як перед кредиторами товариства, так і перед самим товариством у випадку, якщо вкладник не виконав чи неналежним чином виконав свій обов'язок по внесенню вкладів.

Підставами корпоративної відповідальності учасників господарських товариств є юридична та фактична підстави. Юридичною підставою виступають законодавчі акти, статут, локальні правові акти, корпоративний договір. Фактичною підставою – корпоративне правопорушення як винне протиправне порушення (дія або бездіяльність) корпоративних прав і охоронюваних

законом інтересів інших учасників товариства. Запропоновано введення до наукового обігу і визначення поняття «управлінського» правопорушення як виду корпоративного правопорушення, що полягає у невиконанні обов'язків посадових осіб, осіб, які контролюють процес корпоративного управління, або їх зловживанні своїми правами. При цьому має значення оцінка поведінки зазначених осіб з урахуванням розумності, добросовісності, дотримання меж звичайного підприємницького ризику.

Заходами корпоративної відповідальності учасників господарських товариств є попередження, виключення учасника з господарського товариства та примусовий продаж акцій (частки), що застосовуються в порядку, встановленому законом, установчими документами, договором.

У підрозділі 2.4. «Доктрина «piercing the corporate veil» і законодавство України» розкрито сутність доктрини «piercing the corporate veil» на прикладі судової практики та законодавства зарубіжних країн (Великої Британії, США, Німеччини, Австрії та ін.).

Проаналізовано правові конструкції самостійної правосуб'єктності юридичної особи та обмеженої відповідальності її учасників. Зроблено висновок про необхідність нового погляду на правову та соціальну цінність зазначених конструкцій, оцінки справедливості та доцільності дотримання абсолютності самостійної правосуб'єктності та неприступності корпоративної вуалі. Зазначено, що переваги корпорації не повинні використовуватися зі зловмисними намірами, компрометуючи її корисність для суспільства.

У зв'язку з цим судовою практикою було розроблено доктрину «зняття корпоративної вуалі» як засобу відновлення справедливості. У країнах загального права суди не обмежені формулюваннями норм законодавства і вільно тлумачать положення відповідно до мети та умов запровадження законодавчого акту, враховуючи соціальні, економічні та політичні обставини його прийняття.

Аналіз корпоративного законодавства дозволив зробити висновок про те, що в українському законодавстві доктрина «зняття корпоративної вуалі» прямо не передбачена, хоча й є окремі положення законодавства, схожі на зняття корпоративної вуалі. Крім того, незважаючи на те, що в законодавстві України не закріплена доктрина «зняття корпоративної вуалі», українські суди знімають корпоративну вуаль за певних обставин. Зазвичай для обґрунтування можливості зняти корпоративну вуаль суди посилаються на практику Європейського суду з прав людини, особливо на справи «Agrotexim and others v. Greece», «Camberrow MM5 AD v. Bulgaria» та «G.J. v. Luxembourg».

На сьогоднішній день в Україні видається неможливим наділити вітчизняні суди великою свободою дій у цьому питанні. Однак вбачається доцільним запровадити у національне законодавство основні принципи «зняття корпоративної вуалі», які, відповідно, могли б бути інтерпретовані суддями в рамках існуючих повноважень. Ігноруючи самостійну правосуб'єктність товариства та позбавляючи його учасників обмеженої відповідальності, коли цього вимагають загальні принципи права та моральні імперативи, суди сприятимуть відповідальному управлінню бізнесом та запобіганню корпоративними зловживаннями. Безумовно, існує проблема готовності національної правової системи брати на себе такі ризики задля загального блага.

Зрештою, доцільність та справедливність того, як бізнес повинен будувати свою організаційну структуру, повинні стати важливими як для законодавця, так і для судів. Тому концепція підняття корпоративної завіси потребує доопрацювання та подальшого удосконалення, але при цьому її цінність залишається незаперечною. Імплементация доктрини – це крок до корпоративної соціальної відповідальності.

Третій розділ «Основні напрями вдосконалення законодавства України про відповідальність учасників господарських товариств з урахуванням зарубіжного досвіду» складається з двох підрозділів.

У *підрозділі 3.1. «Зарубіжний досвід правової регламентації відповідальності учасників господарських товариств»* встановлено, що з урахуванням способів закріплення відповідальності учасників господарських товариств законодавство зарубіжних країн можна поділити на дві групи: 1) країни, в яких відповідальність учасників господарських товариств визначається законом, договором або установчими документами товариства; 2) країни, в яких відсутні норми про відповідальність учасників господарських товариств на законодавчому рівні, а відповідна відповідальність передбачена установчими документами товариства або договором.

У контексті корпоративної відповідальності досліджено сутність фідучіарних обов'язків директора. Розглянуто міжнародні Принципи корпоративного управління Організації економічного співробітництва та розвитку, які закріплюють такі основні фідучіарні обов'язки директорів підприємства: обов'язок дбайливого ставлення (з англ. duty of care) та обов'язок лояльності (з англ. duty of loyalty). Перший передбачає обов'язок діяти добросовісно на користь розвитку підприємства, приділяючи достатньо часу, зусиль і професійних навичок управлінню ним, другий націлений на уникнення конфлікту інтересів і дії директора під час ухвалення рішень щодо діяльності підприємства лише в інтересах останнього.

Проаналізовано види та характерні риси так званих «білокомірцевих» правопорушень і видів відповідальності, встановлені у законодавстві деяких країн. Розглянуто види корпоративної відповідальності – об'єктивну відповідальність (strict liability) та субститутивну відповідальність (vicarious liability) – однієї особи за дії іншої. Досліджено інститут корпоративної відповідальності в товаристві однієї особи.

У *підрозділі 3.2. «Основні напрями вдосконалення законодавства України про відповідальність учасників господарських товариств»* на підставі здійснення порівняльно-правового аналізу національного законодавства і законодавства деяких зарубіжних країн обґрунтована необхідність подальшого вдосконалення норм про відповідальність учасників господарських товариств. Конструювання відповідних норм має відбуватися з чітким визначенням їх галузевої належності, підстав та умов відповідальності зазначених осіб. Ідеться про необхідність закріплення на законодавчому рівні понять цивільного і корпоративного правопорушення, їх елементів.

Корпоративне законодавство, що складається з нормативно-правових актів різної галузевої природи, потребує систематизації у формі інкорпорації. Потребує належного правового регулювання корпоративна відповідальність учасників господарських товариств. У цей час норми, що регламентують корпоративну

відповідальність, закріплені в нормативно-правових актах різної галузевої належності, статутах, локальних правових актах, корпоративних договорах. Водночас у цивільних кодексах окремих зарубіжних країн серед відносин, які регулюються цивільним законодавством, передбачені корпоративні відносини, пов'язані з участю у корпоративних організаціях або з управлінням ними (корпоративні відносини).

Однією із проблем, яка також потребує належного законодавчого вирішення, є проблема захисту міноритарних учасників неpubлічного товариства від утиску з боку мажоритарія. Відсутність відповідних законодавчих положень і невтручання суду в корпоративний конфлікт між учасниками товариств, якщо відсутні порушення закону, призводить до того, що фактично міноритарій витісняється з товариства і позбавляється вигід, на які міг би розраховувати. Із впровадженням таких механізмів, як squeeze-out (право власника домінуючого контрольного пакета викупити акції інших учасників товариства) та sell-out (право міноритарних акціонерів продати власні акції у разі набуття певною особою домінуючого контрольного пакета акцій) ситуація значно поліпшилася, хоча і залишилося багато не вирішених питань, зокрема, процедурного характеру.

У підрозділі проаналізовано правозастосовну практику США із захисту міноритаріїв неpubлічних господарств (закритих корпорацій) від утиску з боку контролюючих учасників і можливості її застосування в національній юридичній практиці. Окрему увагу приділено захисту міноритаріїв у Великій Британії за допомогою спеціального інституту «unfair prejudice», який також не має аналогів у праві України.

Щодо доктрини «piercing the corporate veil» та її відображення в чинному законодавстві України, на прикладах конкретних законодавчих актів встановлено закріплення окремих елементів цієї доктрини в її широкому розумінні. Доктрина «piercing the corporate veil», зокрема, відображена в абзаці другого частини другої ст. 61 Кодексу України з процедур банкрутства. Таке законодавче положення має за мету перенесення відповідальності за зобов'язаннями боржника на його засновника або іншу особу, яка має змогу визначати дії боржника. «Зняття корпоративної вуалі», за своєю суттю, є інструментом притягнення до відповідальності третіх осіб за зобов'язанням боржника з метою захисту прав кредиторів.

Зроблено висновок, що запровадження доктрини «piercing the corporate veil» у національну юридичну практику потребує чіткої законодавчої регламентації відносин, пов'язаних із притягненням до відповідальності учасників юридичної особи за її зобов'язаннями. Ідеться про закріплення контролю над юридичною особою, зловживання конструкцією юридичної особи, заподіяння шкоди кредиторам юридичної особи, наявності причинно-наслідкового зв'язку між зловживанням і заподіяною шкодою. Включення відповідних норм до законодавчих актів України дозволило б запобігти зловживанням з боку засновників, учасників юридичної особи, поліпшити інвестиційний клімат і умови здійснення підприємницької діяльності в Україні.

В межах рекодифікації цивільного законодавства відбувається також і оновлення норм корпоративного права. Ідеться, зокрема, про запропонований у Концепції оновлення Цивільного кодексу України підхід про закритий

перелік організаційно-правових форм юридичних осіб приватного права, який відповідає сучасним викликам розвитку ринкового середовища на вітчизняному і міжнародному рівнях та приведення у відповідність до права ЄС. Це дозволить також уникнути проблем з визначенням виду відповідальності учасників різних корпоративних утворень.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладені основні результати дисертаційного дослідження, до яких належать такі:

1. Становлення та розвиток законодавства України про відповідальність учасників господарських товариств відбувалося у декілька етапів: дорадянський, радянський, новітній. Характерними рисами кожного із зазначених періодів є такі: формування акціонерної форми і відповідної моделі відповідальності учасників у період Російської імперії, до складу якої входила Україна; занепад корпорацій та підприємництва в цілому за радянських часів з поживанням у період Перебудови кооперативного руху; розквіт корпоративного законодавства, докорінний перехід до нової системи створення товариств та формування вітчизняної моделі корпоративного права у новітній період, який поділяється на три етапи (з 1991 по 2003 рр.; з 2003 по 2008 рр.; з 2008 р. і до теперішнього часу);

2. В Україні більшість господарських товариств є непублічними. Розмежування публічних та непублічних товариств в українському праві відбувається за формальними, а не за сутнісними критеріями: до непублічних товариств в Україні віднесено всі товариства з обмеженою відповідальністю, і навіть акціонерні товариства, які відповідають формальним ознакам публічного товариства (ст. 87 Закону України «Про акціонерні товариства»). Незважаючи на наявність окремих особистих елементів у конструкції непублічного товариства, його не можна визнати повною мірою спілкою осіб. В оцінці правової природи непублічного товариства особливу увагу варто приділяти договірній основі відносин учасників, яка, на відміну від публічного товариства, у непублічному товаристві є особливо вираженою.

3. Цивільно-правову відповідальність учасників господарських товариств видається доцільним визначити як застосування уповноваженим (юрисдикційним) органом або кредитором майнових санкцій до правопорушника з метою компенсації майнової та/або моральної шкоди, завданої порушником потерпілому.

4. Корпоративними правовідносинами слід вважати відносини переважно всередині господарського товариства (внутрішні відносини) між його учасниками, власниками корпоративних прав, а також між учасниками господарського товариства та самим товариством.

5. Корпоративна відповідальність – це санкція, яка застосовується у межах корпоративних правовідносин і є негативними (несприятливими) додатковими наслідками майнового, морального або організаційного характеру за порушення корпоративних прав, зловживання такими правами, порушення охоронюваних законом інтересів, а також за невиконання (неналежне виконання) обов'язків,

передбачених законом, корпоративним договором, статутом, локальними правовими актами.

6. Корпоративні відносини і корпоративна відповідальність потребують належного законодавчого врегулювання. У цей час норми, що регламентують корпоративну відповідальність, закріплені в нормативно-правових актах різної галузевої належності, статутах, локальних правових актах, корпоративних договорах. Видається необхідним доповнити ст. 1 ЦК України окремою частиною другою такого змісту: «Цивільним законодавством також регулюються корпоративні відносини, пов'язані з участю у корпоративних організаціях або з управлінням ними». Норми про корпоративну відповідальність усіх її суб'єктів, у тому числі учасників господарських товариств, доцільно перенести зі спеціальних законів до ЦК України у межах рекодифікації цивільного законодавства.

7. Ознаками корпоративної відповідальності учасників господарських товариств є такі: вона є санкцією; тягне для порушника додаткові негативні наслідки майнового, організаційного, морального характеру; має підставою корпоративне або управлінське правопорушення; застосовується до учасників господарських товариств та корпоративних утворень.

8. Доктрина «piercing the corporate veil» зарекомендувала себе як ефективний засіб у боротьбі з явними зловживаннями корпоративною формою в зарубіжних юрисдикціях. Незважаючи на те, що це передусім інструмент загального права, зазначений принцип може бути пристосований до реалій національної правової системи. Через відсутність можливості детальної розробки цієї концепції судами в Україні, на відміну від правових систем англосаксонської правової сім'ї, видається раціональним закріпити принципи «piercing the corporate veil» у вітчизняному законодавстві, яке згодом може бути надалі розвинене в судах через існуючі судові повноваження тлумачення правових норм.

9. Для цілей законодавчої пропозиції важливо підкреслити загальне правило, згідно з яким компанія буде сприйматися як єдина юридична особа; але коли корпоративною формою зловживають на шкоду суспільному добробуту, виправдовують правопорушення, прикривають шахрайство або захищають злочин, закон вважатиме компанію не єдиною юридичною особою, а об'єднанням осіб. Видається доцільним закріпити на законодавчому рівні такі положення:

«1. Учасники товариства з обмеженою відповідальністю мають дотримуватися законів, підзаконних актів та статуту товариства, здійснювати свої права і обов'язки відповідно до законодавства та не повинні зловживати обмеженою відповідальністю на шкоду інтересам кредиторів компанії, договірним чи недовірним інтересам інших учасників або суспільним інтересам.

2. Контролер товариства з обмеженою відповідальністю повинен залишатися незалежним від товариства з обмеженою відповідальністю щодо фінансів, активів та бізнесу. У разі зловмисного зловживання контролером самостійною правосуб'єктністю юридичної особи шляхом пов'язування особистих фінансів, активів та бізнесу з коштами товариства з обмеженою відповідальністю, контролер несе солідарну відповідальність за борги товариства з обмеженою відповідальністю.

3. Конкретні обставини, за яких контролер несе солідарну відповідальність за борги товариства з обмеженою відповідальністю, визначаються судом».

Перша частина законодавчої пропозиції являє собою загальне правило, що акціонерам заборонено зловживати категорією обмеженої відповідальності, у той час як друга частина втілює сутність доктрини зняття корпоративної вуалі. Третя частина залишає на розсуд суду обставини, за яких слід зняти вуаль.

10. Запропоновані доповнення до Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» дозволять надати кредиторам більш широкі права на пред'явлення позову до контролерів компанії. Коли компанія є неплатоспроможною або наближається до неплатоспроможності, зняття корпоративної вуалі дає змогу кредиторам компанії стягнути борги компанії з її контролера, чий зловмисні дії спричинили недокапіталізацію, і таким чином отримати відшкодування та перекласти ризики на опортуністичного контролера.

Запобігання зловживань корпоративною формою – ще одна мета запропонованих доповнень. З одного боку, здатність вести діяльність та ризикувати в бізнесі, не несучи особистої відповідальності, сприймається як така, що є природною та притаманною ринковій економіці. Скасування обмеженої відповідальності загрожує свободі підприємницької діяльності та негативно вплине на стартапи. З іншого боку, переваги від реєстрації не повинні бути доступні в повному обсязі тим учасникам, які самі зловмисно порушують корпоративні кордони. Зняття корпоративної вуалі є крайнім засобом захисту і призначене для використання у виняткових обставинах при зловживанні корпоративною формою.

Впровадження в національну юридичну практику доктрини зняття корпоративної вуалі має на меті подолати поширену практику зловживання контролерами корпоративною формою. Доповнення в запропонованій редакції не ставлять під загрозу головне правило обмеженої відповідальності. Вони переслідують мету зробити виключення з основної ознаки юридичної особи, її самостійної правосуб'єктності, щоб забезпечити справедливість та запобігти неналежній поведінці контролерів. Враховуючи сучасні соціально-економічні умови, зазначені доповнення сприятимуть формуванню відповідальної моделі корпоративного управління в Україні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРКОЮ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Iryna Burnosenkova. Piercing the corporate veil as a step to civil liability: same court, different approaches. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 1 (volume 3). С. 12-17.

2. Бурносенкова І. А. Правові конструкції самостійності юридичної особи та обмеженої відповідальності її учасників. *Правова позиція*. 2020. № 2 (27). С. 186-191.

3. Бурносенкова І. А. Учасники господарських товариств як суб'єкти відповідальності (цивільно-правовий аспект). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 443-446.

4. Бурносенкова І. А. Доктрина «piercing the corporate veil» та законодавство України. *Держава та регіони. Серія Право*. 2020. № 3 (69). Том 2. С. 153-158.
5. Бурносенкова І. А. Цивільно-правова відповідальність учасників господарських товариств за законодавством окремих зарубіжних країн. *Правові новели*. 2020. № 11. С. 393-401.
6. Бурносенкова І. А. Поняття та ознаки корпоративної відповідальності учасників господарських товариств. *Правове забезпечення соціальної сфери: матеріали Х Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених* (м. Одеса, 19 квітня 2019 року). Одеса: Фенікс, 2019. С. 81-83.
7. Burnosenkova I.A. Reverse veil piercing: American way and its adoption in Ukraine. *Рекодифікація цивільного законодавства і система права України у контексті євроінтеграційних процесів*: матер. Всеукр. науково-практ. конф. (Одеса, 8-9 листопада 2019 року) / За заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова. Одеса: Фенікс, 2019. С. 247-251.
8. Burnosenkova I.A. The concept of reverse veil piercing: its application in England and prospects for implementation in Ukraine. *Правове життя сучасної України: у 3 т.*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. А. Аракелян. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Т. 3. С. 485-488.
9. Burnosenkova I.A. Piercing the corporate veil: selected issues. *Правова система України в умовах новітніх викликів міжнародного порядку*: матеріали науково-практичної заочної конференції (м. Одеса, 20 травня 2020 р.) / за ред. М. Р. Аракеляна. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 105-108.
10. Burnosenkova I.A. The Notion of Reverse Veil Piercing and its Legal Nature. Сучасна цивілістика: 15 років наукових звершень: збірник матеріалів наукових доповідей (м. Одеса, 22 травня 2020 року). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2020. С. 7-11.
11. Бурносенкова І. А. Основні напрями вдосконалення законодавства про відповідальність учасників господарських товариств. *Римське право і сучасність. Епідемії в Європі і право: від Риму до COVID-19*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 12 черв. 2020 р.) / за заг. ред. Є. О. Харитонова. Одеса: Фенікс, 2020. С. 5-8.
12. Бурносенкова І. А. Деякі аспекти відповідальності учасників господарських товариств за законодавством України. *Шерешевські читання. Оновлення Цивільного кодексу України: концептуальні засади*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. 11 грудня 2020 р. / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова. Одеса: Фенікс, 2020. С. 152-155.

АНОТАЦІЯ

Бурносенкова І. А. Відповідальність учасників господарських товариств за законодавством України та деяких зарубіжних країн. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2021.

Дисертація є одним із перших у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним порівняльно-правовим дослідженням відповідальності учасників господарських товариств за законодавством України та деяких зарубіжних країн.

У дисертації розглянуто правовий статус учасників господарських товариств як суб'єктів цивільно-правової та корпоративної відповідальності. Визначено підстави та умови цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств. Сформульоване поняття та з'ясовано ознаки і підстави корпоративної відповідальності учасників господарських товариств. Проаналізовано зарубіжний досвід правового регулювання відповідальності учасників господарських товариств. Визначено основні напрями вдосконалення законодавства України про відповідальність учасників господарських товариств з урахуванням позитивного законодавчого досвіду зарубіжних країн.

Сформульовано конкретні науково-обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення актів чинного законодавства України в частині правової регламентації відповідальності учасників господарських товариств.

Ключові слова: юридичні особи, господарські товариства, учасники господарських товариств, цивільно-правова відповідальність, корпоративна відповідальність, законодавство України, законодавство деяких зарубіжних країн.

АННОТАЦІЯ

Бурносенкова І. А. Ответственность участников хозяйственных обществ по законодательству Украины и некоторых зарубежных стран. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2021.

Диссертация является одним из первых в отечественной науке гражданского права специальным комплексным сравнительно-правовым исследованием ответственности участников хозяйственных обществ по законодательству Украины и некоторых зарубежных стран.

В диссертации рассмотрен правовой статус участников хозяйственных обществ как субъектов гражданско-правовой и корпоративной ответственности. Определены основания и условия гражданско-правовой ответственности участников хозяйственных обществ. Сформулировано понятие и выяснены признаки и основания корпоративной ответственности участников хозяйственных обществ. Проанализирован зарубежный опыт правового регулирования ответственности участников хозяйственных обществ. Определены основные направления усовершенствования законодательства Украины об ответственности участников хозяйственных обществ с учетом положительного законодательного опыта зарубежных стран.

Сформулированы конкретные научно-обоснованные предложения по совершенствованию актов действующего законодательства Украины в части правовой регламентации ответственности участников хозяйственных обществ.

Ключевые слова: юридические лица, хозяйственные общества, участники хозяйственных обществ, гражданско-правовая ответственность, корпоративная ответственность, законодательство Украины, законодательство некоторых зарубежных стран.

SUMMARY

Burnosenkova I.A. Liability of participants of business entities under the legislation of Ukraine and particular foreign countries.— Manuscript.

Dissertation for the Candidate of Legal Sciences Degree in the Specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; Private International Law.— National University “Odessa Law Academy”, Odessa, 2021.

Dissertation is one of the first special comprehensive comparative legal studies in domestic science of Civil Law of the liability of participants of business entities under the legislation of Ukraine and particular foreign countries.

Peculiarities of legal regulation of the status of different types of business entities, which acts as a generic concept, were analyzed: joint stock companies, limited liability companies, additional liability companies, full liability companies and differentiated liability companies, their main features were identified.

An updated definition of civil liability of participants of business entities is proposed as the application of property sanctions to the offender by the authorized (jurisdictional) body or creditor in order to compensate for property and / or moral damage caused by the offender to the victim. The bases and conditions of civil liability of participants of business entities were defined and characterized.

The definition and grounds of corporate responsibility of participants of business entities were formulated and clarified. Corporate liability is a sanction that is applied within the framework of corporate legal relations and is a negative (adverse) additional consequence of property, moral or organizational nature for violation of corporate rights, abuse of such rights, violation of legally protected interests and failure to perform (improper performance) of the duties, provided by the legislation, corporate agreement, charter, local legal acts.

Corporate liability of participants of business entities has following features: it is a sanction; entails for the violator additional negative consequences of property, organizational, moral nature; is based on a corporate or managerial offense; applies to participants of business entities and corporate entities.

The foreign experience of legal regulation of liability of participants of business entities (the UK, USA, Germany, Austria, etc.) was analyzed.

The main directions of improvement of the legislation of Ukraine regarding the liability of participants of business entities were determined, taking into account positive legislative experience of foreign countries.

Specific scientifically substantiated proposals on improvement of acts of the current legislation of Ukraine in the part of legal regulation of liability of participants of business entities were formulated.

Key words: legal persons, business entities, members of business entities, civil liability, corporate liability, legislation of Ukraine, legislation of particular foreign countries.

Підписано до друку 15.11.2021 р. Формат 60х90/16.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 2111-17.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com